

nek. De egy évvel később, 1996-ban, az USA segélyeinél (ami ebben az évben a második helyen volt) is nyolcszor több volt a japán ODA.

³³ Japán Export-Import Bank.

³⁴ A nemzetközi kooperációval kapcsolatban, annak 1940-es évek végétől kezdődő története óta folyamatosan kibontakozó problémaként merül fel a pénzügyi segélyek, a technológiai támogatások, a kulturális-tudományos segítségnyújtás stb. gyümölcsöző, vagy kevésbé gyümölcsöző volta. Erre vezet vissza a „Timeo danaos et dona ferentes.” mondás, nemzetközi kooperációra alkalmazhatóságának a kérdése. Ezzel kapcsolatos részleteket lásd Martínez, Diego (2001): Seminario de Cooperación Internacional. Pontificia Universidad Javeriana, Maestría en RRII, Bogotá.

³⁵ Spanyolul a rövidítés forrása: Democracia y desarrollo económica.

³⁶ Ezzel kapcsolatban bővebben lásd Molnár, Gábor (2006): Egy bogotái magyar szociális projekt története. Interjú P. Mustó Péter S.J.-vel. Pannonhalma–Szeged.

³⁷ A Mercosur, vagyis a Déli Közös Piac, gazdasági blokk, melynek tagországai Argentína, Brazília (1985), Paraguay (1991), Uruguay (1988) és Venezuela (2006). Célja, előmozdítani a szabad kereskedelmet a tagországok között, a javak, állampolgárok és a tőke szabad áramlását a tagországok között. Ezen kívül a tagországok célul tűzték ki az egymás közötti és a társult országokkal mélyebb politikai és kulturális integráció megvalósítását. Egyezmény: Asuncióni Egyezmény, 1991. március 26. Tagországok: Argentína, Brazília, Paraguay, Uruguay, Venezuela. Társult országok: Bolívia, Chile, Ecuador, Kolumbia, Peru. Megfigyelő ország: Mexikó. Területe: 13 000 000 km² (ha egy országnak tekintjük, akkor a világon a második legnagyobb). Lakosság szám: 232,9 millió. GDP: U\$S 2284 milliárd (a világon az 5., ha egy országnak tekintjük). Hivatalos nyelv: spanyol, portugál, és a guaraní.

³⁸ Amerikai Szabadkereskedelmi Zóna. A 2005-re tervezett gazdasági projekt csak részben valósult meg.

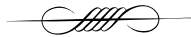
³⁹ Rövidítése: JSEPA, vagyis Japan-Singapore Economic Agreement for a New Age Partnership.

⁴⁰ ASEAN – Asociación de Naciones del Sureste de Asia / Dél-kelet Ázsiai Nemzetek Szövetsége.

⁴¹ Pío García (2001): El Regreso del Dragón, Geopolítica de Asia y el Pacífico. Universidad Externado de Colombia.

FEKETE GÁBOR

Gondolatok jogról, morálról a japán társadalomban

I. Bevezetés

Mindenekelőtt ki kell kötnöm, jogról és morálról való bármely elmélkedés során alapvetően veszélyes vizekre evezünk. Szögesen ellentmondó elméletek alakultak ki arról, milyen kölcsönhatással van e két társadalomformáló erő egymásra. A tanulmány első részében – nem tagadva – egyoldalúan és önkényesen szeretném meggyőzni az olvasót, hogy mély és elválaszthatatlan kötelékben van egymással e két erő. Ennek alátámasztására nyújt segítséget a japán jogrendszer szemléltetése, ahol véleményem szerint a jog fő pillére maga a társadalmi közerkölcs.

2. Elméleti orientáció

Ahhoz, hogy egy normatív fogalomból (jog) eljussunk egy társadalomtudományi kategóriába (morál), meg kell vizsgálnunk jog komplexitását. A XX. századi jogfelfogás gyakran esett abba a hibába, hogy a jogot lecsupaszítva azonosította a jogi normával, magával a jogszabállyal (ez a jogpozitivizmus alapja). Ennek veszélyét könnyen beláthatjuk: egy formálisan tökéletesen megalkotott jogszabályok (lásd pl. zsidótörvények) néha köszönőviszonyban sincsenek magával a joggal. Ezzel ellentétes felfogások értelmében azonban a jogot nem választhatjuk le annak konkrét rendeltetésétől. Ennek értelmében nem tagadhatjuk meg a jog kapcsolatát a társadalommal, amelyben hatékonyan kell, hogy megvalósuljon. A jognak e két arcát nem lehet megtagadni mai globális világban sem, gondoljunk egy adójogi szabályra, ahol már olyan specifikus részletelírásoknak kell megfelelnünk, amik semmivel sem jelentenek többet, mint azok nyelvtani tartalma, amelyeket mindenfajta megértés nélkül teljesítünk gépek módjára. Másrésről vannak olyan klasszikus jogágak (pl. büntetőjog), ahol a jogszabályok mögött kell hogy legyen egy morális alátámasztottság, mert enélkül a szabály szétfeszül és társadalmi identitászavarokat okoz. Erre a kérdésre a 4. pontban bővebben ki fogok térni.

3. A japán jog pillérei

A japán társadalom a mai napig egységesnek, koherensnek tekinthető. Ez minden bizonnyal a történelméből fakad, ide értve jogtörténetet is. Nos, a Meidzsi korszak előtti a japán jogrendszer három pillérből tevődött össze:

Az első pillér a kínai hatást tükröző császárság által kiadott közigazgatási aktusok (ryo) és büntető szabályok (ritsu) voltak, amelyet egy egységes törvénykönyvbe foglaltak a VIII. században. Ezen szabályokat közel ezer évig alkalmazták, hatásuk azonban – főleg a feudális anarchia korában – jelentősen beszűkült.

A második pillér a szamurájok egymás közötti jogvitáinak elrendezésére szolgáló döntőbíráskodás volt (bakufu). Itt alakult ki elsőnek a klasszikus értelemben vett bírói tevékenység, ahol a felek – az úgy urai – egyenrangú félként vetették alá magukat a bíróság akaratának. Habár az ad hoc bíróságok legtöbbször a császári rendeleteket használták fel jogalapként, de ezen kívül figyelembe vették a helyi szokásjogot is, illetve a joghézagok megoldására a józan ész (dori) logikáját követték.

A harmadik pillér kialakulása a feudális anarchia utáni országegyesítésre tehető. Az egység fenntartására a Tokugawa uralom alatt szigorú városi közigazgatást, pontos birtokkatesztert hoztak létre. A városban a lakosságot örökletes foglalkozási kasztokra osztották, a gazdasági egység alapja az öt családból álló közösség, persze ennek fő indoka az egymás figyelemmel tartása volt. Ez volt az egység megteremtésének az ára. A japán vidék, a község azonban külön fejlődési útnak indult. Miután megszüntették a magán és egyházi birtokok kiváltságos helyzetét, megnyílt a község számára a lehetőség hogy a tartományúr, a szamuráj, és a császár erőszakra épülő hatalmával szemben kialakítson egy élhetőbb, toleránsabb együttélési formát.

A jog társadalmi beágyazottságának vizsgálatakor fontos szempont, hogy ezen jogi pillérek honnan nyerik el legitimitásukat. Ez alatt azt értem, hogy mindhárom réteg esetén

kell egy erő, amivel az adott norma kikényszeríthetővé válik. Ebben a tekintetben a japán feudális társadalomban sem figyelhetünk meg alapvető eltéréseket az európaiktól. Az első pillér esetén a császár jogát természetesen annak isteni eredete, felsőbbrendűsége legitimálja, ahogy az európai uralkodóknál is fontos szempont volt a vallási alátámasztottság. A második pillér esetén a samurájok a pusztai fizikai erőszakukra alapozva tudtak létrehozni egy, a császári igazgatással párhuzamosan működő jogi réteget, ez a európai lovagi kultúrának egy magasabb rendű autonomitása. A harmadik pillér esetén már nem tudjuk ilyen kézzelfoghatóan kijelenteni hogy honnan származik a kikényszerítő erő.

4. A harmadik pillér jellegzetessége és jelentősége

A japán községben kialakult konfliktusfeloldó rendszer hatása minőségében is másként jelenik meg a mai korban. A következőkben bár nem szeretném elvitatni a császárság, és a samuráj kultúra hagyatékát, amelynek tradíciói mindig nagy jelentőséggel bírtak, de ha a japánok jogkövetési tudatának az alapegységét keressük, akkor azt a japán községek (mura) által kialakított alternatív vitamegoldási rendszerben találjuk meg. Ahogy már fent utaltam rá, a községek rá voltak kényszerítve, hogy a központi igazgatástól elkülönülten tudják megoldani konfliktusaikat, ha nem így tettek volna, akkor az addigi féltett autonomitásukat könnyen elveszthették. A községekben formális jogszolgáltatást nem végeztek, így ki kellett alakulni egy olyan közkerölcsnek, amely hatékonyan tudja pótolni a jog szerepét. Innen már könnyen beláthatjuk, jó és rossz uralkodók egymást követik, a samurájok fizikai hatalma a háborúban nélkülözhetetlen, azonban békében egyáltalán nem hatékony, ellentétben az alattvalókban kialakult kollektív morállal, amely az egyénben jelenik meg és építi fel az egész társadalomra kiterjedő „várát”. Ha egy társadalomban felépül egy ilyen „épitmény”, akkor az stabil támasza lesz a mindenkori jogrendszernek, alapja a gazdasági konjunktúrának, akármilyen nehéz körülmények között is legyen az ország (lásd a második világháború utáni gazdasági állapotokat). További különbség, mivel a császárok, tartományurak a társadalom felett egyfajta elitet alkottak, és bizonyos esetekben nem másra használták fel a jogot, mint hogy erősítsék hatalmukat, kirekesszenek mindenki mást; addig a társadalomban kialakuló láthatatlan jog organikusan és folyamatosan tud reagálni a mindennapi változásokra, divatosan kifejezve: innovatív.

5. Kötelező békéltetés

A Meidzsi fordulat nagy törést jelentett a japán jogfolytonosságban. A modernizáció érdekében be kellett vezetni az európai jogintézményeket (pl. nehezen lehetett volna elképzelni fejlődő japán gazdaságot anélkül, hogy ismerték volna a szerződés fogalmát). Kezdetben francia, majd mindinkább a német jog recepciója erősödött fel. Ebben a folyamatban, természetéből fakadóan a korábbi jogi dogmák nem tudtak szimbiózisba kerülni a kapitalista világrénddel, ellenben a japán nép alkalmazkodó képességével. A jogi adaptációt követően reformációs szükségletek léptek fel, amelyet a japán jogalkotás képtelen volt megoldani. Az igazságszolgáltatás számára alkalmazhatatlanná vált a jog, ennek megoldására bevezették a kötelező békéltetést elsőnek csak a családi jogi, földbérleti, illetve munka jogi viták elrendezé-

sére, majd 1932-től a pénzkövetelésekre is. 1960-ig (alkotmányellenességének megállapításáig) tudott így működni az igazságszolgáltatás, bebizonyítva azt, hogy rossz jogszabályokkal is működhet a társadalom, ahogy annak ellenkezőjére is találunk példát.

Azzal, hogy megszüntették a kötelező békéltetést, attól még az nem halt ki mint jogalkotási cél.

6. Büntetőjogi jellegzetességek Japánban

A büntetőjogon tudjuk ma a leginkább megfigyelni a japánok autentikus jogi modelljét. Per tangentem csupán néhány adatot közlök itt a szemléltetésre:

- a bűncselekmények elleni eljárások több mint 1/5-ét már a rendőrségi szakban megszüntetik (ez a városokban a 40%-ot is elérheti)
- az ügyek további 10%-a az ügyészségi szakban megszűnik
- a bíróság elé kerülő ügyek 93%-a egyszerűsített eljárási rendben zajlik, ahol nincs bírósági tárgyalás (!)
- a szándékos emberölések 20-25%-ának büntetése felfüggesztett szabadságvesztés

Ez persze csak akkor tud működni, ha leginkább a kisebb érdeksélemmel járó bűncselekmények esetén zárkózunk el a kemény, represszív büntetéstől illetve, ha a mérleg másik nyelven a bűnelkövetőktől a következőket várják el:

- tevékeny megbánás
- beismerő vallomás
- a kár megtérítése

Ezenkívül a japán hatóságok megkövetelik még a sértett nyilatkozatát arról, hogy részéről nem tartja szükségesnek az állam büntető hatalmának érvényesítését.

Még mielőtt bosszútól ittas egónk felháborodik gondolkodjunk el: A mai individuális, a versenyre és a szüntelen konfliktusokra épülő társadalomban a fenti megoldás két szempontból is elősegíti a megbékélést. Egyrészt a beismerő vallomás megtételével, az okozott kár megtérítésével a bűnelkövető a társadalomból való kivetettség helyett része maradhat annak, nem indul el a bűnözői szocializálódás útján. Másrészt a megbékélést jelent sértett és bűnelkövető között is, ahelyett hogy az állam kisajátítaná magának a büntető jogi igényt, amellyel a sértettet csupán egy eljárási személlyé degradálja.

7. A japán jogászság

Végül a japán jogászságról néhány szót. A fentiekből szinte egyenesen következnek a következő megállapítások:

Az amerikai és – az ahhoz egyre inkább hasonulni vágyó – európai jogászság expanziója Japánban nem figyelhető meg. Az ügyvédség náluk még mindig az anyagi biztonság zálogát és a társadalmi megbecsülést jelenti. A bíróságok komoly ügymeneti gondokkal küzdenek, a japánoknak az igazságszolgáltatás döntésére sokkal többet kell várniuk, mint nekünk magyaroknak. Nekünk ez megoldhatatlan probléma, nekik megoldható kihívás.

8. A végső következtetések helyett

Mivel a dolgozat nem egy mindenre kiterjedő, minden oldalt megvilágítani akaró egység akar lenni, így a végén sem egy nagy összegzést akarok kinyilatkoztatni. A fenti gondolatok, tények, szempontok csupán témafelvezetéseként szolgálnak, az írásom akkor nyeri el értelmét, ha a tisztelt olvasó von le következtetéseket belőle.

IRODALOMJEGYZÉK

- BADÓ ATTILA–LOSS SÁNDOR: *Betekintés a jogrendszerek világába*. Budapest, 2004.
 NAGY FERENC: *Aa magyar büntetőjog általános része*. Budapest, 2004.
 BÁLINT VIKTOR: *Ügyvédhiány Japánban. Figyelő*, 2002. augusztus 29.
 BÁRDOS ATTILA–LOSS SÁNDOR: *Bevezetés a jogszociológiába*. Miskolc, 1997.
 POKOL BÉLA: *Jogelmélet*. Budapest, 2005.
 HORVÁTH BARNA: *Az erkölcsi norma természete*. Budapest, 1926.

KOMÁROMI CSABA

A japán filmművészet

A filmművészet igazi sajátossága, hogy az országban, ahol film készül, helyet kell szorítani a történelmi filmeknek is. Az identitás keresése, és az irodalom kapcsolata teszi lehetővé. A japán filmek saját nemzeti történelmükből a szamurájok korát emelik ki, mert ebből az időszakból sok ismerettel rendelkeznek. A filmek a japán sajátosságokat mutatják be, valamint az esztétikum és az érzelmi élmény megteremtésének különlegessége jellemzi. A filmekben többnyire a régi és új rendszer kontrolja a főtéma, és egyúttal a mese, és szüzsé összeolvadása a történetben. Ezt a shomin-geki¹ műfaj mutatja be a legjobban. A japán filmet nehezen fogadják be a nyugati kritikusok, melynek okai, hogy a Nyugatot nem érdekli a japán kultúra, és a filmekben a személyes válság kap hangsúlyt.

A filmgyártást behatároló tényezők a kezdetektől napjainkig

Már 1886-ben megjelentek a *laterna magica*² vetítések, melyeket magyarázatokkal láttak el. A mozi ekkor Japánban, a Nyugattól eltérően, a gazdagok szórakozása volt. 1898-ban készültek az első filmfelvételek, melyek elsősorban színházi előadások rögzítései voltak, majd nem sokkal később az első híradó is megjelent. Az első mozi 1903-ban nyílt meg, és 1908-ban elkészült az első filmstúdió is. A filmeket ekkor benshik (magyarázók) hangjával vetítették. Ők voltak a kor nagy sztárjai, és magyarázták, mi történik éppen a vásznon. Létszámuk 1920 körül mintegy hétezer fő lehetett.